

PODOBA NAREČIJ OB SLOVENSKO-HRVAŠKI MEJI

Josip LISAC

Filozofska fakulteta, HR-23000 Zadar, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2

IZVLEČEK

V članku je obdelana podoba narečij ob slovensko-hrvaški meji od severozahodne Istre do medimursko-prekmurskega obmejnega pasu. Iz jezikovnega stanja je razviden čakavsko-slovenski in kajkavsko-slovenski kontinuum, vendar je pri delu čakavcev in štokavcev jasno, da gre za priseljence z juga, zato v takih primerih, jasno, ni moč govoriti o povsem navadnem razvoju starejšega stanja. Načeloma na slovenski strani prevladuje slovenski, na hrvaški pa hrvaški razvoj, vendar je treba upoštevati mnoge posebnosti v različnih obmejnih območjih.

Ključne besede: slovenski jezik, hrvaški jezik, dialekti, kontinuum, kontakt, vplivi

1. Vprašanje podobe narečij slovensko-hrvaških obmejnih krajev je že vrsto let deležno pozornosti filologov, vendar le spotoma, v okviru razprav o pripadnosti kajkavskega narečja, o kajkavsko-slovenskih ali čakavsko-slovenskih odnosih, o jezikovnih pojavih, ki so posledica zemljepisne soseščine, pa tudi v razpravah o konkretnih stanjih na določenih območjih. Lahko torej rečemo, da je o tej tematiki že precej napisanega, pa čeprav še vedno pogrešamo precej raziskav - kar je sicer povsem normalno, ker je obdelava dialektalnih govorov obmejnega pasu, ki meri skoraj 550 km, dokaj zahtevna naloga. Nekateri naslovi iz literature sicer obetajo zaokroženo obravnavo tematike, o kateri teče beseda, a o njeni celovitosti, niti v grobih obrisih, še vedno ni moč govoriti. Starejši znanstveniki (Rešetar, Rožić, Polivka, Lukjanenko; Kopitar, Miklošič, Oblak, Valjavec, Murko, Maretić) so se ubadali z vprašanjem, ali so kajkavski govori del slovenskega ali osrednjega južnoslovenskega diasistema - in nekateri so ponujali tudi kompromisno rešitev problema. V novejšem obdobju gre omeniti pomembnejše prispevke Aleksandra Beliča, Frana Ramovša, Stjepana Ivšića, Pavleta Ivčića, Zvonimira Junkovića, Dalibora Brozovića, Jakoba Riglerja, Tineta Logarja, Mija Lončarića, Willema Vermeerja, Rada L. Lenčeka in drugih. Organsko jezikovno podobo na ožjih

območjih so preučevali Mate Hraste, Goran Filipi, Petar Šimunović, Janneke Kalsbeek, Iva Lukežić, Silvana Vranić, Josip Lisac, Albinca Lipovec, Vida Barac-Grum, Božidar Finka, Sonja Horvat, Stjepko Težak, Antun Šojat, Vesna Zečević, Josip Jedvaj, August Kovačec, Marc L. Greenberg, Zinka Zorko in nekateri že omenjeni avtorji.¹ Razprava o odnosih slovenskih govorov in čakavskega narečja (ali določenih delov tega hrvaškega dialekta) poteka že zelo dolgo (Fran Ramovš, Pavle Ivčić, Willem Vermeer in drugi), pod stalno lupo pa je tudi večstoletni vpliv hrvaških idiomov na del slovenske dialektalne fiziognomije. Razumljivo je, da je - zaradi dejstva, da v nekaterih slovenskih obmejnih območjih živi precejšen odstotek Hrvatov (l. 1991 je imela občina Metlika 12,5% Hrvatov, Piran 8,8%, Kočevje 7,7%, Koper 7,5% in nikjer v občinah ob meji ni manj kot 1% Hrvatov) in da je na Hrvaškem leta 1991 v nekaterih občinah bilo precej Slovencev (Čabar 3,3%, Buje 3,2% itn.) - problematika, o kateri teče beseda, še bolj zanimiva.

Lahko rečemo, da je podoba dialektov ob slovensko-hrvaški meji povsem pričakovana, običajna: dva sorodna jezika, ki že stoletja soživita na istem območju, tvorita naravni dialektalni kontinuum, vendar je treba poudariti, da je za del čakavskih in štokavskih govorcev

1. Glej bibliografijo z izborom iz obsežne literature.

očitno, da so se priselili iz južnih krajev in da v takih primerih ni naravnega razvoja starejšega jezikovnega stanja - ne glede na to, ali so ti govorniki danes v Sloveniji ali Hrvaški; z drugimi besedami, tudi v novejšem času dialektologi poročajo o štokavskih in čakavskih priseljencih v južni Sloveniji iz oddaljenih območij, le-te pa zasledimo predvsem v Hrvaški, kjer najdemo tudi priseljence iz Slovenije in drugih držav. Ne glede na vse, načeloma na slovenski strani prevladuje slovenski, na hrvaški pa hrvaški dialektalni razvoj, seveda z mnogimi posebnostmi v različnih obmejnih območjih. Povsod je torej moč opaziti čakavske in kajkavske oziroma slovenske značilnosti, ponekod pa tudi pojave, ki so posledica številnih migracij: npr. v Gorskem Kotarju poleg štokavskih tudi čakavski in kajkavski govorniki uporabljajo turcizem *divan*, *divanit(i)* - podobno zasledimo tudi drugod.

2. Ni težko razumeti, da so slovenski organski idiomi s sosednjimi hrvaškimi imeli skupen razvoj in da so si listi, ki so si zemljepisno bližji, tudi jezikovno sorodnejši in bolj povezani. Mnogi dejavniki so oblikovali slovenske dialektalne idiome, a najpomembnejši je poseben in izredno raznoličen vokalizem, pri katerem je izredno pomembna bistvena odvisnost kvalitete samoglasnikov od kvantitete. Tudi naglas je pomembna značilnost slovenskih dialektov, predvsem pomik starih padajočih akcentov na naslednji zlog (*òko* > *okò*, *zlàto* > *zlatò*) in dolgi refleksi starega akuta (*kráva*, *lípà*), a to ne velja za vse slovenske idiome. Velik pomen ima tudi dvojina, ki pa je delno izginila.

Kajkavsko narečje je v veliki meri označeno z enačenjem refleksa polglasnikov in jata (= *e*) ter zadnjega nosnika in samoglasniškega *l* (= *o*), torej s posebnim razvojem vokalizma. Tudi prozodijske značilnosti so pomembne, v glavnem ni prehoda starih padajočih akcentov na naslednji zlog, na mestu starega akuta pa je skoraj redno kratki poudarek (*lípà*). Pomemben kajkavski kontrast nasproti čakavskim in štokavskim govorom je metatonski kratko rastoči akcent, ki se je v mnogih kategorijah, kjer imajo čakavci in štokavci kratko padajoči akcent, preoblikoval v akut (l mn. *sèla*, O mn. *kònji*); poleg tega je pri kajkavcih pogost metatonski cirkumfleks (sedanjik *vidim*, l mn. *koríta* itn.) na položajih, kjer imajo čakavci in štokavci običajno kratko padajoči naglas. Slovensko stanje je podobno kajkavskemu, razen v primerih, kot je kajkavsko *vòlja*, kjer imajo Slovenci po navadi *vólja* - v slovenskih govorih se torej metatonski kratko rastoči naglas dosledneje preoblikuje v akut kot v kajkavskih. Mnoge značilnosti povezujejo kajkavske govore s slovenskimi: npr. *rj*, kot v *morje* ali *orjem*, ki pa so pri kajkavcih redkeje kot pri Slovencih; orodniki ednine samostalnikov ženskega spola na -*o*, ne pa na -*ofa* (enako kot pri severozahodnih čakavcih); tvorjenje prihodnjika; razlikovanje nedoločnika in namenilnika, zaimek *kaj* itn. Nekateri kajkavski obmejni govori imajo določene slovenske značilnosti:

npr. tip *lípà* ali stanje, ki je nastalo od *zlatò*.

Med čakavskimi značilnostmi so tiste, ki jih v določeni meri zasledimo na severozahodu, tesneje povezane s slovenskimi (delno tudi s kajkavskimi) od tistih na jugovzhodu ali vmesnem območju. Pri tem mislim na metatonski tip *gíne* (v t. i. e-sedanjiku), metatonski tip *šlîi*, *bogâli*, metatonski tip *stâri*, refleksi zadnjega nosnika drugačen od *u*, različen refleksi dolgega in kratkega *šwa*, desonorizacijo zvonečih soglasnikov na koncu besede (*grat*), zvoneči *h* kot refleksi *g*, ostanke predpone *vy-* in zaimek *jaz*. Tudi sicer imajo severozahodni čakavci več posebnosti kot jugovzhodni, ki so v precejšnji meri povezani z zahodnoštokavskim razvojem. Vendar, v večjem delu jugozahodne Istre in v okolici Vodice v Čičariji so današnji čakavci v glavnem štokavski priseljenci iz dalmatinskega zaledja in jih od drugih govorcev čakavskega narečja razlikuje, poleg drugega, *štakavizem*, medtem ko so preostali čakavci (kakor tudi kajkavci in govorniki slovenskega jezika) *šćakavci*. To je samo eden izmed mnogih primerov, ki potrjuje prisotnost starih dalmatinskih, liških ali drugih govorov (tudi štokavskih) ob slovensko-hrvaški meji.

3. Konkretni pregled bomo začeli z Istro, kjer na severozahodu, okoli Umaga, Buj in južno od reke Mirne, govorijo ikavsko (južno) čakavsko narečje, ki je na to območje prišlo v 16. stoletju iz severne Dalmacije. To narečje se bistveno razlikuje od šavrinskih in predvsem rižanskih govorov, čeprav so hrvaški vplivi v Šavriniji očitni (npr. ni več dvoglasnikov; pogojnik *bin*, *bis*), pa tudi slovenski vpliv južno od Dragonje je povsem nevprijeten ali pa verjeten (relativno pogosta uporaba *kaj*; končnica -*u* namesto -*i*; besede tipa *miza* ali *maša*). Čakavsko-slovenske razlike na tem območju so očitne tudi pri prozodiji: pri čakavcih je relativno pogost akut, ki ga v sosednjih slovenskih govorih ni.

V preteklih desetletjih smo od dialektologov dobili obilico novih dognanj o buzetskem dialektu, tako da smo danes lahko povsem gotovi, da osnova tega narečja ni slovenska (kot so pogosto mislili in pisali), temveč čakavska - toda tudi s prehodnimi prvini, tako da lahko na severu neredko ugotovimo npr. preskok naglasa na naslednji zlog tipa *gospît* < *gòspod* kot v slovenščini. Sicer je buzetski dialekt notranje nenavadno diferenciran s tem, da proti severu narašča število slovenskih, proti jugu pa čakavskih lastnosti - oboje seveda samo pogojno. Enako je tudi z leksiko, ki je čakavsko in slovensko obarvana ali pa prevladujejo skupne besede (*brajda*, *daš*, *utrok* itn.) - posebno velja poudariti *kaj*. Skoraj zagotovo bomo prehodne prvine našli tudi v Sloveniji južno od Sočerge (Vermeer, 1982, 324) na območju šavrinskega govora. Mnoge značilnosti buzetskega območja so vsekakor zanimive: npr. neocirkumfleks v e-sedanjiku in določnih oblikah pridevnikov tipa *stuari*; refleksi jata, ki se relativno pogosto ohranja kot ozki *e*; *a* kot refleksi zadnjega nosnika itn. Nemalokrat je na buzetskem območju razločen samo naglas, ni

torej tonemskega naglaševanja in kolikosti, kar lahko zasledimo tudi severno od meje, v Sloveniji.

Jugozahodni istrski dialekt (štakavski, čakavski, ikavski - bistveno bolj čakavski, kot je bil pred selitvijo iz zaledja Makarskega primorja) meji s čiškim narečjem na območju vodiške oaze v severni Istri, drugače pa je zelo soroden predvsem štokavskim idiomom molizanskih Hrvatov. Nedvomno je za Vodice, poleg konzervativnega glasoslovja in oblikoslovja, pomembna tudi besedoslovna inovativnost, ki je posledica različnih vplivov, tako da imamo npr. besedo *skadanj*, ki je potrjena v številnih severnejših čakavskih idiomih, med gradišćanskimi Hrvati, pri mnogih kajkavcih, kakor tudi v slovenščini, zelo pogoste pa so tudi čakavske avtohtone posebnosti, kot npr. ar "ker" ali *ko'tiga* "krzno". Vendar je tudi iz podrobnosti jasno, da vodiški govor ni avtohton na tem območju: na Buzetskem imamo npr. *prišli* ali podobno, v Vodica pa *došli*.

Vzhodno od Vodice, v ikavsko-ekavskih čakavskih govorih Opatijskega krasa (npr. Vele Mune, Male Mune), se je ohranil idiom starega vzhodnoliškega tipa (Ivič, 1982, 148), vendar je možna tudi naslonjenost na slovenske govore (npr. 3. os. mn. sedanjika tipa *pečēju, rečēju*). Kakorkoli že, je munski govor s svojim triakcentnim sistemom vsekakor neodvisen od slovenskih naglasnih vplivov, ker t. i. "brkinske vasi ne poznajo rastoče intonacije" (Moguš, 1982, 12).

Jakob Rigler je govor v Lisicu nedaleč od slovenske meje uvrstil v notranjsko narečje (1963), a bolj verjetno je, da se na tem območju v reški okolici uresničujejo "slovenske, čakavske in kajkavske prvine in nekatere posebnosti, ki odstopajo od navedenih jezikovnih tipov" (Vranič, 1995, 57). Vsekakor velja omeniti primere, kot *miesû, testû, sinû* ipd., torej progresivno pomikanje prvotnih cirkumfleksov. V govoru Lisca imamo zaimsek *kaj*; a tudi *aš*, kar je iz *zač*. Neznatno proti vzhodu od Lisca je območje Klane in Studene, ikavskih čakavskih krajev - v Klani imamo *kaj* "kaj" in *ča* "količkaj; karkoli; nekaj", v Studeni pa samo *ča* (Lukežič, 1998, 15-24). V Klani in Studeni je moč zaslediti mnoge posebnosti, pri čemer gre posebej poudariti, da se ti govori "nahajajo na obrobem prostoru, kjer so še danes v delnem stiku dve dialektološki območji: območje avtohtonih severozahodnih čakavskih narečij in območje vmesnega dialektla, kjer so se prepletli genetsko različni kajkavski in čakavski mikrodiasistemi in oblikovali določene skupne jezikovne značilnosti" (Lukežič, 1998, 97). Govora Klane in Studene imata precej skupnega z buzetskimi čakavskimi in goranskimi kajkavskimi idiommi, pa tudi z drugimi govori s tega območja, vendar je vseeno težko verjeti, "da porekla teh dveh govorov ni treba iskati izven njunega današnjega prostora" (Lukežič, 1998, 170) - zakaj sta to edina ikavska govora na tem območju? Vsekakor je možen tudi slovenski vpliv: npr. namesto končnega *-l* ima Klana nezlogotvorno *-u*, Studena pa *-v*.

V Gorskem Kotarju imamo goranski dialekt kajkavskega narečja (okoli 70% prebivalstva), pa tudi štokavskega (okoli 20% - ijekavskih govorov je več kot ikavskih) in čakavskega (okoli 10% - večina govorov je ikavsko-ekavskih, zelo malo ekavskih). Kajkavski goranski dialekt delimo na dva poddialekta, večjega zahodnega in bistveno manjšega vzhodnega - delitev temelji na različnih osnovah vokalizma, čeprav so razlike očitne tudi na drugih ravneh, predvsem v prozodiji. Poddialekta se razlikujeta tudi po količini prvin, ki jih delita s slovenskim jezikom - v zahodnem jih je več, čeprav količina skupnih prvin, predvsem v zahodnem poddialektu (od Zaumola in Plemenitaša blizu Lukovdola proti zahodu), bistveno niha od kraja do kraja. Novejši čakavski vplivi so bolj izraziti in uravnovešeni v vzhodnem poddialektu, kjer je povezanost z večino drugih kajkavskih dialektov, predvsem glede prozodije, precej bolj prisotna kot v zahodnem; metatonski cirkumfleks se pojavlja v istih kategorijah kot v osnovni kajkavščini. Gorski Kotar je pravzaprav zgodovinsko pribežališče - turška osvajanja so radikalno zmanjšala število prebivalcev, med priseljenci pa je bilo čakavskih in štokavskih govorcev (tudi Srbov) in še posebej mnogo Slovencev, predvsem na čabrskem in ravnogorskem območju. Etnografsko se Gorski Kotar deli na alpski, primorski, dinarski in panonski del, s pripombo, da imamo na določenih področjih, poleg prevladujočega, tudi druge vplive. Vokalizem goranskih kajkavcev se zelo razlikuje od osrednjekajkavskega, tako da soobstajajo refleksi jata (= *ej*) in kontinuantni samoglasniškega *i* ter refleksi sekundarno naglašene *o* (= *ou*) ali zamenjave jata (= *e*) in, ponekod, padajočega *o* (*o*) - ni torej posebnega osnovnokajkavskega enačenja *šva* in jata oziroma zadnjega nosnika in samoglasniškega *i*. V zahodnem poddialektu se refleksi starega akuta, razen v zadnjem zlogu, daljša, daljša se tudi metatonski kratki naglas (*kôža*), padajoči naglas pa se premakne na naslednji zlog, vendar se pogosto vrača na prvotno naglašeno mesto (*sînu* "seno"). Goranski kajkavci ne poznajo dvojine. Najbrž je srednjeveska dialektalna podoba kajkavskega dialektla v Gorskem Kotarju bila približno enaka današnji podobi vzhodnega poddialektla, a različni vplivi in mešanje prebivalstva so večji del Gorskega Kotarja odrezali od drugih govorcev kajkavščine. Od 15. stoletja naprej sledi skoraj povsem nepovezan razvoj, kar je še bolj povečalo razlike med osrednjo in goransko kajkavščino. Z druge strani reke Kolpe, na slovenski strani, zasledimo govore, ki so istega tipa kot v sosednjih hrvaških krajih v Gorskem Kotarju. Tako je npr. govor v Babnem Polju blizu Prezida enak prezidskemu govoru, z dolenskim, rovtarskim, gorenjskim in belokranjskimi prvini (Logar, 1975, 96); govor Fare pri Brodu na Kolpi (kostelsko narečje, kamor spada tudi idiom Babnega Polja) je povsem podoben bližnjim govorom na Hrvaškem (npr. *bâba, ūku* "oko", *mîza, mĕsto, vîhu, matika, klobâsa, vîk, ĉakat, plâvat* itn. - to so

primeri iz Fare, enako pa govorijo tudi v Turnih pri Delnicah, čeprav je tudi precej razlik) - podobno je tudi drugod v Kostelu (prim. Horvat, 1994). V teh idiomih ni več tonemskega naglaševanja. V Kostel se je priselilo mnogo Hrvatov (Žagar - Jargov, 1983), kar dokazujejo številni priimki na tem območju, vendar se je hrvaščina praktično umaknila slovenskim govorom. Na majhnem območju severno od Broda Moravic goranski kajkavci zahodnega poddialekta mejijo z mešanim kočevskim govorom. Bela krajina je do 12. st. bila del Hrvaške, v 15. in 16. st. pa je vanjo prebegnilo večje število hrvaških in srbskih beguncev pred Turki. Danes imamo v Beli krajini velik idiomatski razpon, od govorov, ki so povsem slovenski, prek mešanih idiomov do čistih hrvaških in srbskih govorov. Marindol in Bojanci imajo štokavski ijekavski idiom, Tribučje dalmatinsko ikavico (Logar, 1996, 79-85, 203-207, 401-402; Lončarić, 1996, 156-160). O fiziognomiji belokranjskih govorov nam mnogo povedo besede Tineta Logarja (1981, 133) o idiomu Dragatuša: "Gre za mešan slovensko-srbo-hrvatski govor. Zato pri opisu izvora vokalov in proizvodnje ni mogoče izhajati v celoti iz izhodiščnega splošno-slovenskega fonološkega sistema." Dodajam, da na južnem belokranjskem območju in pri goranskih kajkavcih imamo za 2. os. mn. sedanjika obrazilo *-šte* (npr. *vidište*), v severnih belokranjskih govorih pa je obrazilo *-ste*. Poleg tega, v govorih južne Bele krajine, kakor tudi v drugih slovenskih idiomih (Istra, Prlekija, Prekmurje), prehaja končni *m* v *n* - enako kot v hrvaških govorih od Istre do večjega dela Gorskega Kotarja. Z južnobelokranjskimi idiomii mejijo goranski kajkavci vzhodnega poddialekta - zelo podobna sta si npr. govor v Severinu na Kolpi in idiom v Kotu severno od Kolpe (Ivić, 1961, 197). Zahodno od Karlovca z belokranjskim govornim tipom sodelujejo npr. čakavci v Vukovi Gorici, Prilišču ipd., a zdi se, da v glavnem povsod, razen v Vukovi Gorici, uporabljajo zaimek *kaj* ali *kej*; še bolj izraziti so kajkavski vplivi zahodno od Ozlja, recimo okoli Ribnika (Težak, 1979), okoli Vivodine pa imamo kajkavske govore goranskega tipa (Težak, 1979, 39-40), ki pa se bistveno razlikujejo od kajkavskih idiomov v Gorskem Kotarju. Zanimivo je, da M. Lončarić meni, da vivodinski govor "nadaljuje starejše stanje na tem območju, kakor tudi sosedni metliški, ki ima prav tako določene specifične kajkavske lastnosti" (Lončarić, 1996, 156).

Na območju Žumberka mejijo z vzhodnodolenjskim govorom ijekavci vzhodnohercegoveškega dialekta, ki so se priselili v 16. st.; pri njih zasledimo kajkavske, čakavske, pa tudi slovenske vplive. Na tem območju so tudi čakavci ikavsko-ekavskega tipa (Skoč, 1956), ki jih Gorjanci ločujejo od čakavcev v okolici Kostanjevice v Sloveniji (Čačarji), kjer je za slovenske idiome značilno

tonemsko naglaševanje. Niso samo drugi vplivali na govor žumberških čakavcev, tudi oni so vplivali na čakavce: odtod npr. *pljesma* "pesem".

S sevniško-krškimi govorom in s kozjansko-bizeljskim narečjem mejijo kajkavski ikavci, in to najčistejši ikavci, kot je zapisal S. Ivšič (1936, 74), ki imajo ikavski refleks *i* v besedi *cista*. Seveda je ta dialektalni tip zanimiv tudi zaradi jezikovnih stikov priseljenih čakavcev s kajkavsko soseščino - danes je stopnja kajkavskosti in čakavskosti neenaka, kar velja tudi za naglasni sistem, predvsem problem dolgo padajočega poudarka v posameznih krajih. V spodnjegotelskem dialektu na obmejnem pasu ob Sotli se *l* na koncu zloga skoraj praviloma vokalizira, kar bi, kot tudi drugod, lahko pomenilo vpliv slovenskih idiomov.

Proti severu, okoli Kumrovc in Pregrade, govorijo zgornjegotelski dialektalni tip, ki ne pozna nasprotja glede tona in kvantitete, kar je, po vsej verjetnosti, značilnost tudi govorov prek Sotle, npr. srednještajerskega idioma v Rogatcu. V zgornjegotelskih govorih imamo primere, kot *kokoš*, torej prenos starega padajočega naglasa na naslednji zaprti zlog. Pomembno je tudi to, da je kvantiteta zamenjana z razliko med vokali: v Kumrovcu je dolgi *o* prešel v *u* (*müst*), kratki pa se ni spremenil (*stöl*), enako kot pri nekaterih slovenskih govorih.

Govori bednjanskega tipa imajo, jasno, osrednje-kajkavski vokalizem z značilnim enačenjem polglasnikov in jata, zadnjega nosnika in samoglasniškega *l*. Vendar ne gre spregledati dejstva, da so se vsi kratki vokali, razen *i* in *e*, premaknili za eno mesto nazaj - izjema je tudi *o*, ki se je preoblikoval v odprti *e*. Pri drugih zlogih je stanje še bolj zapleteno; razvoj je odvisen tudi od intonacije, ki v sosednjih slovenskih govorih nima kontrastivne vloge. Za akcentuacijo je zanimiv pojav progresivnega prenosa poudarka v primerih tipa *gelčub* "golob", a taki prenosi niso bili splošni niti v primeru zaprtja naslednjega zloga.² Stari praslovanski akut je dal kratki naglas (*lipo* "lipa"), kar je hrvaška/neslovenska značilnost; ob Sotli in ponekod med kajkavci, kot smo videli, se stari akut daljša tudi zunaj končnega zloga. Tudi oblikoslovje bednjanskega govora je dokaj zanimivo. Kot primer navajam, da je lahko samostalnik *miš* ženskega ali moškega spola, kar je za hrvaški jezik povsem nepričakovano; zato je to dejstvo pomembno za kajkavsko-slovenske primerjave, ker je v slovenskih govorih ta samostalnik običajno ženskega spola. Pomembna podobnost je tudi paralelizem *o* in *ě* v Bednji in v štajerskih in mnogih drugih slovenskih govorih, vendar je treba vsekakor poudariti, da za slovenske govore to velja v primeru dolgih vokalov. Tudi sprememba *u* > *ü* povezuje Bednjo (in še nekatere kajkavce: deli Medimurja, Podravine, Turopolja in Gor-

2 Prim. dodatno tolmačenje pri Marc L. Greenberg, 1993, 479-485.

skega Kotarja, dolina Sotle) z delom štajerskih govorov. Treba je opozoriti na primer kozjansko-bizeljskega govora v Mostecu, kjer, poleg splošno znane zamenjave cirkumfleksa s kratkostjo, zasledimo vokalni pomik v dolgih zlogih, ki je podoben bednjanskemu (Toporišič, 1963). Kakorkoli že, bednjanski govori se bistveno razlikujejo od tistih na slovenski strani, vendar se sprememba dolgega *i* v *ei* dogaja na enak način v Bednji in sosednjih štajerskih slovenskih idiomih. Lahko rečemo, da je halosko narečje močno povezano s kajkavščino, še bolj pa prleško, "prehodno območje, kjer v naravnem jezikovnem kontinuumu ni trdne meje" (Lončarič, 1996, 156). Prlekiji sosedno međimursko območje ima kot refleks zadnjega nosnika in samoglasniškega */* v glavnem *o*, posebna značilnost teh govorov pa je izguba tonemskega naglaševanja in, deloma, kolikosti. Razli-

kuje se zahodni del Međimurja, ki ne pozna enačenja zadnjega nosnika in samoglasniškega */* ter jata in polglasnikov. Prekmursko narečje, kakor tudi prleško, ne pozna daljšanja starega in novega kratkega akuta: "Pri vsaj enem pojavu, namreč pomiku cirkumfleksa, prekmurščina tvori nekakšen most med slovenščino in kajkavščino. Še več: glede na to, kako se pomik cirkumfleksa pojavlja v prekmurščini in kajkavščini, lahko sklepamo na strukturne razmere, v katerih je do inovacije prišlo; bila je namreč odvisna od relativne teže zloga" (Grenberg, 1993, 485).

Na koncu, lahko zaključimo, da je tudi ta krajši pregled lastnosti hrvaških in slovenskih obmejnih dialektov pokazal, kako zapleteno je potekal razvoj južno-slovenskih jezikov, ne glede na to, ali gre za notranje jezikovne procese ali zunanje vplive.

DIALECTS ALONG THE CROATIAN-SLOVENE BORDER

Josip LISAC

Faculty of Philosophy, HR-23000 Zadar, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2

SUMMARY

The text deals with the position of the Croatian-Slovene dialects spoken in the region spreading from the northwestern part of Istra to the Međimursko - Prekmursko border area. From the linguistic point of view we could say that the natural dialect continuum of the Čakavsko-Slovene and Kajkavsko-Slovene dialects is well present, but with a part of people speaking the Čakavski and the Štokavski dialects it is evident that they are immigrants from the south, and here logically we cannot trace the natural development of the old linguistic tradition. In principle, the Slovene dialect development dominates on the Slovene side, and Croatian on the Croatian side, except that a number of peculiarities in different border areas are to be considered.

Key words: Slovene language, Croatian language, dialects, continuity, impacts

LITERATURA

- Barac - Grum, V. (1993):** Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru. Rijeka.
- Belic, A. (1929):** Kajkavski dijalekat. U: Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko slovenačka. Zagreb, 222-228.
- Brozović, D. (1988):** Kajkavsko narječje. U: Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski. Zagreb, 90-99.
- Filipi, G. (1993):** Lexicon ornitologicum Histriae Slovenicae. Koper.
- Filipi, G. (1994):** Istarska ornitonimija. Rijeka.
- Finka, B. (1974):** Gorskokotarska kajkavština u našem dijalekatskom mozaiku. U: Kajkavski zbornik. Dani kajkavske riječi. Zlatar, 29-43.
- Greenberg, M. L. (1993):** Glasoslovni opis treh prek-

murskih govorov in komentar k zgodovinskem glasoslovju in oblikoslovju prekmurskega narečja. Slavistična revija, 41, 4, 465-487.

Horvat, S. (1994): Nekaj naglasnih in fonoloških značilnosti slovenskega kostelskega govora. Slavistična revija, 42, 2-3, 305-312.

Hraste, M. (1967): Ikavski govori sjeverozapadne Istre. Filologija, 5, 61-74.

Ivić, P. (1958): Die serbokroatischen Dialekte. Gravenhage.

Ivić, P. (1961): Prilozi poznavanju dialekatke slike zapadne Hrvatske. Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, 6, 191-212.

Ivić, P. (1963): Paralele poljskome 'pochylenie' na srpskohrvatskom terenu. Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr - Splaviński, Kraków, 227-243.

- Ivić, P. (1981):** Prilog karakterizaciji pojedinih grupa čakavskih govora. Hrvatski dijalektološki zbornik, 5, 67-91.
- Ivić, P. (1982):** O munskom govoru v severnoj Istri. *Studies in Slavic and General Linguistics*, 2, 131-155.
- Ivšić, S. (1956):** Jezik Hrvata kajkavca. *Ljetopis JAZU*, 48, 47-88.
- Jedvaj, J. (1956):** Bednjanski govor. Hrvatski dijalektološki zbornik, 1, 279-330.
- Junković, Z. (1972):** Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta. *Rad JAZU*, 363, 5-229.
- Kalsbeek, J. (1984-1985):** Neke fonološke in morfološke osobine govora Nugle u sjevernoj Istri. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 27-28, 313-320.
- Kovačec, A. (1989):** Četverotonski prozodijski sustav nekih kajkavskih govora. *Govor*, 6, 2, 13-27.
- Kovačec, A. (1990):** O razvoju vokalizma u dvama susjednim kajkavskim govorima. *Suvremena lingvistika*, 29-30, 51-59.
- Lencek, R. L. (1982):** The structure and History of the Slovene Language. New York.
- Lipovec, A. (1979-1980):** Verbalizirana pritrđilnica (nikalnica) v govoru Babnega Polja. *Jezik in slovstvo*, 25, 7-8, 209-213.
- Lisac, J. (1988):** Iz goranskog vokalizma. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 31-II, 137-175.
- Lisac, J. (1989):** Prozodija goranskih kajkavca. *Radovi ANUBiH*, 84, 241-249.
- Lisac, J. (1991-1992):** Konsonatizam goranskih i ostalih kajkavaca. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 31, 63-90.
- Lisac, J. (1996):** Hrvatski dijalekti i jezična povijest. Zagreb.
- Lisac, J. (1997):** Sličnosti i razlike bednjanskoga govora i štajerskih dijalekatnih idioma. *Kaj*, 30, 5-6, 31-40.
- Logar, T. (1975):** Slovenska narečja. Ljubljana.
- Logar, T. (1981):** Dragatus (OLA 15). U: *Fonološki opis srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenskih i makedonskih govora obuhvaćenim Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo, 133-137.
- Logar, T. (1996):** Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave. Ljubljana.
- Logar, T. - Rigler, J. (1990):** Karta slovenskih narečij. Ljubljana.
- Lončarić, M. (1996):** Kajkavsko narečje. Zagreb.
- Lončarić, M. (1997):** Hrvatsko-slovenski jezični odnosi s dijalektoloških gledišta. U: *Hrvati u Sloveniji*. Zagreb, 347-357.
- Lukežić, I. (1990):** Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt. Rijeka.
- Lukežić, I. (1998):** Govori Klane i Studene. Rijeka.
- Moguš, M. (1982):** Čakavština Opatijskog krasa. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 17, 1-14.
- Ramovš, F. (1935):** Historična gramatika slovenskega jezika. VII. Dialekti. Ljubljana.
- Ribarić, J. (1940):** Razmještaj južnoslovenskih dijalekta na poluotoku Istri. *Srpski dijalektološki zbornik*, 9, 1-207.
- Rigler, J. (1963):** Južnonotranjski govori. Ljubljana.
- Rigler, J. (1986):** Razprave o slovenskem jeziku. Ljubljana.
- Skok, P. (1956):** Novi prilozi proučavanju govora žumberačkih čakavaca (Prvi dio). Hrvatski dijalektološki zbornik, 1, 215-278.
- Šimunović, P. (1970):** Dijalekatske značajke buzetske regije. *Istarski mozaik*, 8, 5, 35-49.
- Šojat, A. (1973a):** Kajkavski ikavci kraj Sutle. *Rasprave Instituta za jezik*, 2, 37-44.
- Šojat, A. (1973b):** Govor u Samoboru in njegovoj okolini. *Rasprave Instituta za jezik*, 2, 51-72.
- Težak, S. (1979):** Sjeverni govori čakavsko-kajkavskog međunarječja u karlovačkom četveroriječju. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 16, 37-52.
- Toporišić, J. (1963):** Zamenjava tonemske opozicije s kvantitetno v moščanskem govoru brežiškega Posavja. *Slavistična revija*, 14, 206-209.
- Vermeer, W. (1982):** On the Principal Sources for the Study of Čakavian Dialects with Neocircumflex in Adjectives and e-presents. *Studies in Slavic and General Linguistics*, 2, 279-341.
- Vermeer, W. (1983):** The Rise and Fall of the kajkavian Vowel System. *Studies in Slavic and General Linguistics*, 3, 439-477.
- Vranić, S. (1995):** Koliko je fonološki sustav mjesnoga govora Lisca čakavski. *Fluminensia*, 7, 2, 39-58.
- Zečević, V. (1988):** Kajkavski ikavci s gledišta jezičnoga kontakta. *Rasprave Zavoda za jezik*, 14, 217-231.
- Zorko, Z. (1997):** Morfološke značilnosti vzhodno-koroških, štajerskih in panonskih narečij v primerjavi s slovenskim knjižnim jezikom. Hrvatski dijalektološki zbornik, 10, 107-122.
- Žagar - Jagrov, J. (1983):** Kostel. Kočevje.